

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 450

YIL XXXVIII

EKİM 2000

ATEBETÜ'L-HAKÂYIK TÜRK İSLÂM EDEBİYATINDA İLK TÜRKÇE MANZUM HADİS TERCÜMESİ MİDİR?

Dr. Seyfullah KORKMAZ*

Türk dili ve edebiyatının gelişme dönemindeki (yaklaşık XI-XII. asır) bir merhaleyi aydınlatması yönünden, Edib Ahmed'in yazdığı *Atebetü'l-Hakâyık* = *Hibetü'l-Hakâyık*⁽¹⁾ isimli eser, büyük önem arz etmektedir.

Atebetü'l-Hakâyık, Türk-İslâm kültürü sahasında dinî bir görüşle kaleme alınmış 242 beytlik bir manzumedir. Eserin yazarı Edip Ahmed'in kişiliği, yaşadığı devir ve muhiti hakkındaki kesin bilgiler henüz ortaya çıkarılamamıştır⁽²⁾.

"*Atebetü'l-Hakâyık* şiirleri, dilinin kuruluşu, *Kutadgu Bilig* dilinin yapılışına çok yakındır⁽³⁾". Bu durum bizi, Ahmed Yesevî ile Edip Ahmed'in birbirine yakın asırlarda yaşadıkları kanaatine götürmektedir.

Atebetü'l-Hakâyık, elimizde bulunan nüshalarında, Arapça başlıklar altında Türkçe şiirler yazılarak meydana getirilmiş bir eser olarak gözükmektedir. Şair, her başlık altındaki dizelerini ayet ve hadislerle te'yt etmiştir.

Reşit Rahmeti Arat, eserdeki Arapça başlıklarla metin içersinde yer alan ayet ve hadisler hakkında şu görüşleri ileri sürmüştür:

"*Kutadgu Bilig* ve '*Atebetü'l-Hakâyık* da dahil olduğu hâlde, bu gibi eserler, ayrı bâblar hâlinde tasavvur edilmiş olmakla beraber, müelliflerinin bunlara ayrı ayrı başlıklar yazmış bulduklarından ben şahsen şüphe ediyorum. Aksi takdirde nüshaların bu kısımlarındaki farkları izah etmek güçtür. '*Atebetü'l-*

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

- (1) Edib Ahmed b. Mahmud Yukneki, *Atebetü'l-Hakâyık*, neş. Reşit Rahmeti Arat, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1992 ; Ahmed b. Mahmud Yüknâki, *Hibetü'l-Hakâyık*, Birinci ve İkinci Kısım (metin) Şarihi ve Nâkılı, Necip Aşım, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334.
- (2) Arat, 1-3 ; Nesimi Yazıcı, Hoca Ahmed Yesevî Döneminde Türk-İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi", *Diyanet*, sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 1993, 3- 16.
- (3) Etem Rahimoğlu Tenişev, "Ahmed Yesevî ve Ahmed Yukneki'nin Eserlerinin Dili Üzerine", *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, (26-27 Eylül 1991) Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, 99-102.

Hakâyık'a gelince bu gün elimizde bulunan nüshalarda görülen başlıkların, bugünkü hâlleri ile müellif tarafından yazılmış olması ihtimali yoktur. Bütün başlıkların Arapça yazılmış olması, bizi bunların müelliften ziyade, müstensihlerin işi olduğunu kabule zorlamaktadır. Eserini herkesin kolayca anlayabileceği, o devir için sâde diyebileceğimiz bir dil ile yazmış olan şairin bâb başlıklarını Arapça yazmış olduğu tasavvur edilemez. Aynı mülâhaza, şairin sözlerini te'kit için ilave edilen âyet hadis ve diğer Arapça tâbirler için de ileri sürülebilir.⁽⁴⁾

Reşit Rahmeti Arat'ın ileri sürdüğü bu görüşlerin bir kısmına katılmak epeyce zordur. Evet, Edib Ahmed'in o devir için herkesin anlayabileceği bir Türkçe kullandığı doğrudur. Ancak eseri incelediğimizde anlarız ki Edib Ahmed, İslâm dinini çok iyi öğrenmiş, Kuran ve hadisin anlamını da kavrayan bilge şair bir kişidir. Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça'yı da çok iyi bildiği eserinden anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakınca, '*Atebetü'l-Hakâyık*'da gördüğümüz Arapça başlıklarla ayet ve hadisleri de Edip Ahmed'in yazmış olabileceğini kabul edebiliriz.

Ayrıca, eserin her bir bâbındaki hadislere ve bunların manzum tercümelerine bakınca da *Atabetü'l-Hakâyık*'ın Türkçe manzum hadis tercümelerinden ilki olduğunu söylemek de mümkündür. Eser, bu yönüyle Türk İslâm edebiyatındaki manzum 40 kırk hadis tercümelerine benzemektedir. Aslında Edip Ahmed, hadisleri, manzum olarak tercüme etmekle, Türk İslâm edebiyatında bir öncü olmuştur.

Bu yönüyle o, hadisleri Türkçe şerh ve tercüme ederek⁽⁵⁾ *Nehcü'l-Feradis*⁽⁶⁾ (Ter. 815 /1358)'i yazan Mahmud b. Ali'den, kırk hadisi Farsça manzum tercüme eden Cami⁽⁷⁾ (trc. 886/1481)'den, *Kırk Armağan*⁽⁸⁾'ın müellifi (trc.815/1412) Kemal Ümmi'den ve Ali Şir Nevâî⁽⁹⁾ (1441-1501) den çok öncedir.

Ayrıca, eserde gördüğümüz tercümeler, Kur'an ve hadislerin Türkçe'ye çevrilmesi yolunda atılmış ilk önemli adımlardır⁽¹⁰⁾.

Şimdi, Edib Ahmed'in hadisleri nasıl manzum tercüme ettiğini, söz konusu eseri olan *Atebetü'l-Hakâyık* 'dan seçtiğimiz aşağıdaki örneklerle görelim:

(4) Arat, 11.

(5) Bu konuda geniş bilgi için bkz: Abdulkadir Karahan, *İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1954.

(6) Karahan, 136-137.

(7) Câmî, "Hadis-i Erbaîn Tercümesi", neş. Necib Asım, *Millî Tetebbû'lar Mecmuası*, İstanbul 1331, II, 143-149 ; Abdülkadir Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 100 - 106

(8) Karahan 146-148.

(9) Nevâî'nin Eseri için bk. "Erbaîn Hadis Tercümeleri", *Millî Tetebbû'lar Mecmuası*, İstanbul 1331, IV, 149-155.

(10) Tuncer Gülensoy, "*Atebetü'l-Hakâyık*", *T.D.V.İ.A.*, İstanbul 1991, IV, 50-51.

Hadis:

قال النبي عليه السلام أطلبوا العلم ولو بالصين

(Kale'n-Nebiyü aleyhi's-selâm: "Utlubu'l-'ilme velev bi's-Sîn": Hz Peygamber Aleyhisselam Buyurdu: "Bilim ve fen, Çin'de de olsa öğrenin ve peşinden gidin")

Manzum Tercümesi:

Feülün feülün feülün feül

*Bilig birle 'alim yokar yokladı
Biligsizlik erni çökerdi kodı
Bilig yind usanma bil ol hak Resûl
Bilig Çin'de erse siz arkang tidi**

Âlim bilgi ile yükseldi

Biligsizlik insanı aşağı düşürdü

*Bilgiyi ara usanma; bil ki o hak Resûl : -
"Bilgiyi Çin'de bile olsa, arayınız" dedi⁽¹¹⁾.*

Bu dördlüğü dikkatle inceleyecek olursak; Edib Ahmed'in, hadis tercümesini kıta içersinde şiirin veznine uydurarak verdiğini görürüz.

Edib Ahmed, yukarıdaki kıtayı aldığımız bölüme, "Bilginin yararı ve Cahilliğin Zararı" ismini vermiştir. Bu kısımdaki mısraların ekseriyetine de "bilig" (bilgi) kelimesiyle başlamış ki bu durum da yeni bir üslûp olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edib Ahmed'den çok daha sonraki yıllarda da Gelibolulu Mustafa Âlî (1541-1600), bir kıta içersinde aynı vezinde hadisin hem Arapça metnini hem de Türkçe tercümesini⁽¹²⁾ vererek yeni bir tarz ortaya koymuştur.

Hadis:

قال النبي عليه السلام مَقْتُلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فِكَيْهِ

(Peygamber aleyhisselam demiştir ki "İnsanın ölümü iki çenesi arasındadır".)

* Aynı hadisi, Fevrî (Ahmed, ölm: 978/1570) Hadis-i Erbaîn Tercümesi'nde şu dizelerle vermiştir:

*Taleb eyle dekâyık-i 'ilmi
Lâzım olursa Çin'e sefer eyle
Hızır-mânend ol Ab-ı hayvânı
Ara zulmet içinde olsa eğer*

dizeleri ile vermiştir, bk. Karahan, 320-321. (Dikkat edilecek olursa çok daha önce yıllarda yapılmasına rağmen Edib Ahmed'in tercümesi daha sadedir.)

(11) Arat, 48, 86, XI ; Necim Asım, 2. kısım, 15.

(12) Bk : Hasan Aksoy, Gelibolulu Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri, İstanbul 1991.

Manzum Tercümesi:

*Biliglig kereklig sözüng sözleyür
Kereksiz sözini kömüp kızleyür
Biligsiz ne aysa ayur ukmadın
Anın öz tili öz başını yiyür
Bilgili (ancak) lüzumlu sözü söyler;
Lüzumsuz sözü gömerek, gizler;
Bilgisiz ne söylese, anlamadan söyler,
Onun kendi (öz) dili, kendi başını yer⁽¹³⁾.*

Hadis:

و ذلك قوله عليه السلام وهل يكب الناس على مناخرهم الا حصايد السنتهم في النار الى آخره

(Bu Peygamber aleyhisselamin sözüdür: "İnsanlar, ancak dillerinin mahsül-leri sebebiyle yüzükoyun cehenneme atılırlar".)

Manzum Tercümesi:

*Küdezigil tiliñni kel az kal sözüñg
Küzedilse bu til küdezlür özüñg
Resül erni otka yüzün atguçi
Til ol tidi yig til yul ottın yüzüñg
Dilini sıkı tut, gel sözüñü kısa kes;
Dil korunursa kendin korunmuş olursun
Resül - "İnsanı yüzü koyun âteşe atan dildir" - dedi
Dilini sıkı tut, yüzünü ateşten kurtar⁽¹⁴⁾.*

Hadis:

و ذلك قوله عليه السلام الكذب داء و الصدق شفاء

(Hz Peygamber sözüdür: Yalancılık hastalık, doğruluk şifadır.)

Manzum Tercümesi:

*Köni söz asel teg bu yalğan basal
Basal yip acıtma ağız yi asel
Bu yalğan söz ig teg köni söz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel*

(13) Arat, 49-50, 57, A 25.

(14) Arat, 53, 88 ; Necib Asım, I, 39-40, II, 19; Büyük Türk Klâsikleri isimli eserde bu kıta,

*Gözet dilini, az söyle sözüñü
Gözetilse dil, gözetirsın özüñü
Resül, eri ateşe atan dil dedi;
Tut dilini, kurtar ateşten yüzünü*

mısraları ile günümüz Türkçesine aktarılmıştır bk., A. B. Ercilasun, 162.

*Doğru söz bal,, yalan söz, soğan gibidir;
Soğan yiyip ağzı acılandırma; bal ye
Yalan söz hastalık, doğru söz şifadır
Bu söz eskilerden söylenmiş bir izdir (hadistir)⁽¹⁵⁾.*

Hadis:

وذلك قوله عليه السلام الدنيا مزرعة الآخرة

"Ve kavluhu Aleyhisselam: "Ed-dünya mezra'atü'l-âhireh":

Peygamber aleyhisselam sözüdür: "Dünya, ahiretin tarlasıdır".

Manzum Tercümesi:

*Bu dünya neñgindin yigü kedgülik
Al Artuk tileme vebal yüdgülik
Tarıglık tip aymuş ajunnu Resûl
Tarıklıkta katlan tarı edgülik*

*Bu dünya malından yiyecek giyecek (kadar) al;
Fazlasını isteme (fazlası) yüklenecek vebâldir
Resûl "dünya için tarladır" demiş;
Tarlada çalış-çabala ve iyilik ek⁽¹⁶⁾.*

Hadis:

قال النبي صلى الله عليه وسلم حب الدنيا رأس كل خطيئة

(Hz. Peygamber buyurdu: "Dünyaya gönül bağlamak, baş hatadır".

Manzum Tercümesi:

*Bu ajun ma körmekke körklüg taşı
Velikin içinde tümen nâhoşu
Bakıp taş bezekin körüp sen muñga
Köñgül bamakıñ bil hatâ'lar başu*

*Bu dünyanın da dıştan görünüşü güzeldir,
Fakat içinde binlerce nâhoşluk vardır,
Bakıp dış süsünü görerek senin ona
Gönül bağlaman, bil ki, hatâların başıdır"⁽¹⁷⁾.*

(15) Arat, 53, 88, A 38.

(16) Nesib Asım, I, 45-47, II, 21-22.; Arat,55, 89.

(17) Arat, 57, 91, A 53 ; Necib Asım, II, 25.

Hadis:

قال النبي صلوات الله وسلامه عليه تخافوا عن ذنب السخي فان الله أخذ بيده كلما عثر

(Kale'n-Nebiyü salevâtü'llahi ve selamuhu aleyhi "tehâfû 'an zenbi's-sahiyyi fe inne'llahe ehaze bi-yedihî külemâ 'asere.)

(Peygamber Aleyhisselam demiştir ki : Eğer cömert değilseniz, cömerdin işlediği günahı işlemekten korkun ; zira cömerdin her ayağı sürttükçe Tanrı elinden tutar)

Manzum Tercümesi:

*Eğilmez köngülni akı er eğer
Tegilmez muradka akı er teğer
Bahillikni kanı öğer til kayu
Akıllıkni 'am has tözü halk öğer
Eğilmez gönüllü cömert adam eğer
Erişilmez murada cömert adam erişir
Hasisliği öven dil hani, nerede
Cömertliği âm, has, bütün halk över⁽¹⁸⁾.*

Hadis:

قال النبي صلى الله عليه وسلم من تواضع رفعة الله ومن تكبر خذله الله

(Peygamber aleyhisselam buyurmuştur ki : "Tanrı, alçak gönüllü olanları yükseltir, burnu dikine gidenleri de alçaltır".)

Manzum Tercümesi:

*Tevazu kılıglını kötrür idi
Tekebbür tutar erni kemşur kodı
Ulugsınma zinhar ulug bir bayat
Ulugluk meniñ siz alınmañ tidi
Tevazu göstereni Tanrı yükseltir
Kibirli olanı aşağı atar
Ululuk taslama sakın, ulu, yalnız Tanrı'dır
O, "Ululuk benimdir siz üzerinize almayın" dedi⁽¹⁹⁾.*

Hadis:

وذلك قوله عليه السلام لو كان لابن آدم واديان من ذهب لتمنى ثالثا

(Peygamber aleyhisselam sözüdür: "Ademoğlunun iki altın vadisi olsa üçüncüsünü de isterdi".)

(18) Arat, A 55, 59, 91.

(19) Necib Asım, II, 21, Arat, 63, 92, B 29.

Manzum Tercümesi:

*Haris tirip armaz usanmaz bolur
Harislik iginiñg emin kim bilür
Haber bar birilse eger ademi
İki kol dinar ma ol üç kol kolur*

*Haris mal toplamaktan yorumlak ve usanmak bilmez;
Harislik hastalığının ilacını bilen varmı,
Bir hadıs vardır: eğer bir kimseye iki vadi dolusu dinar verilirse,
O, (muhakkak) üç vadi ister⁽²⁰⁾.*

Hadis:

قال النبي عليه السلام التَّعْظِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ

(Peygamber aleyhisselam demiştir ki : Tanrı'nın yaratmasına bütünüyle tam bir saygı ve yaratıklarına da bütünüyle tam bir sevgi ve şefkat göstermek en büyük görevdir".)

Manzum Tercümesi:

*Musulmanka müsfik bolup mihriban
Sañga sandukuñg teg musulmanka san
Cefa kıldaçıñgka yanut kal vefa
Arımaz neçe yusa kan birle kan*

*Müslümana karşı şefkatli ve merhametli ol
Kendin için düşündüklerini müslüman için de düşün
Sana cefa edene vefa ile mukabele et
Ne kadar yıkanırsa yıkansın, kan, kan ile temizlenmez.*

Hadis:

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ مِنْ كَثْمٍ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى إِنْغَازِهِ مَا لَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ إِيْمَانًا وَ أَمْنًا
وقوله عليه السلام من يعفُ الله له

Peygamber aleyhisselam sözüdür: "Kızma gücü varken kızmayıp, öfkesini tutan kimsenin kalbini Allah, iman ve güvenle doldurur*".

Yine Peygamber Aleyhisselam sözüdür : "Affedeni, Tanrı da affeder".

(20) Arat, 65, 93, Necip Asım, II, 34.

* Buradaki tercümede olduğu gibi, hadislerin anlamlarını günümüz Türkçesine aktarıırken Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan Şahin hocamızın büyük yardımlarını gördüm; burada kendilerine teşekkür etmeyi bir borç biliyorum: Seyfullah Korkmaz.

Manzum Tercümeleri:

*Yazuklug kişiniñ yazukan geçür
Adavet kökini kazıp sen köçür
Yalınlansa tutnup gazap hikd otı
Halimlik suvin saç ol otnı öçür
Kusurlu adamın kusurunu affet
Düşmanlık kökünü kazıp, ortadan kaldır;
Hiddet ve düşmanlık ateşi tutuşarak alevlenirse
Yumuşaklık sıyunu serp ve o ateşi söndür⁽²¹⁾.*

Hadis:

و كَقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اِنْتَظِرِ الْفَرَحَ بِالصَّبْرِ عِبَادَةَ

(Peygamber aleyhisselamın şu hadisi de bu anlamadır: "Sabırla rahatlamayı beklemek, ibadettir.")

Manzum Tercümesi:

*Bela kelse sabr it ferahka küdüp
Küdüp tur ferahka bela renc yodup
Öçer mihnet otı keçer nevbeti
Kalur sabr idisi sevabın yüdüp
Belâ gelirse, ferahı (kurtuluşu) bekleyerek sabret;
Belâ ve zahmeti yok etmeğe çalışarak, ferahı bekle
Mihnet âteşi söner, nevbeti geçer;
Sabır sahibi, sabrettikçe sevab kazanır⁽²²⁾.*

Hadis:

و ذَاكَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلْفُ صَدِيقٍ قَلِيلٌ وَ عَدُوٌّ وَاحِدٌ كَثِيرٌ

(Peygamber aleyhisseselam sözüdür : "Bir insan için bin dost az, bir düşman çoktur".)

Manzum Tercümesi:

*Ukup sözle sözni ivip sözleme
Sözüñg kizle kidin başıñg kizleme
Miñg er dostuñg erse öküş körmegil
Bir er duşman erse anı azlama*

(21) Arat, 67, 94, A 81.

(22) Arat, 69, 95, Necib Asım II, 39.

*Sözünü düşünerek söyle acele etme
Sözünü sakla ki, sonra başını saklamayasın,
Bin kişi dostun olsa çok görmé;
Bir kişi düşman olsa, azımsama⁽²³⁾.*

Hadis:

كما قال النبي عليه السلام من مشى مع ظالم فقد أجزم

(Yine Peygamber aleyhisselam demiştir ki : Zalimin (haksızın) yanında yürüyen, suç işlemiştir.)

Manzum Tercümesi:

*İşi edgü bolsa er edgü bolur
Er iş edgüsündin öküş hayr bolur
İsizke yavuma isiz suhbeti
Sini terkin isiz kalıklıg kılur
İnsanın arkadaşı iyi olursa, kendisi de iyi olur;
İnsan arkadaşının iyi olmasından çok hayır görür;
Kötüye yaklaşma kötü sohbeti
Seni hemen kötü huylu yapar⁽²⁴⁾.*

Hadis:

قال النبي عليه السلام حلالها حسابٌ وحرامها عذابٌ

(Peygamber Aleyhisselam demiştir ki : "-Dünyanın helâli sorgu, haramı azaptır."

Manzum Tercümesi:

*Aya malka suk er yakin bil bu mal
Bu kün kadgu sakınç yarın yük vebal
Haram erse maliñg azap ol soñgi
Hisap ol eger bolsa maliñg halal
Ey mala karşı haris adam, gerçek bil ki, bu mal
Bugün kaygı ve düşünce; yarın ise yük ve vebaldir;
Malın haram ise, sonu azâptır;
Eger malın helâl ise (onun da) hesabı sorulur⁽²⁵⁾.*

Yusuf Has Hacib *Kutadgu Bilig*'de Veli Şair Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikme'te* Ahmed Edip, *Atebetü'l-Hakayık*'da Hz Peygamberin emanet olarak bırak-

(23) Arat, 69, A 86 ; Necib Asım, II, 40.

(24) Arat, 71, 96, Necib Asım, II, 42

(25) Arat, 74, 97, Necib Asım, II, 47.

tığı Kur'an ve Hadis'i birinci derecede kaynak olarak kullanmayı temel prensib olarak kabul etmiş ve bunu gelenekleştirmişlerdir. Böylece kendilerinden sonraki yazar ve şairlere örnek olma şerefini de hak etmişlerdir⁽²⁶⁾.

Atebetü'l-Hakâyık, aynen *Kutadgu Bilig* gibi *Şehnâme** vezninde, yani aruzun "feülün feülün feülün feül" kalıbında yazılmıştır. Eserin başında yer alan -Tanrı'nın, Hz. Peygamber'in, dört sahâbenin, Emir Dâd İspehsâlâr Bey'in methi ve kitabın yazılmasına dair olan- kısımlar beyitler şeklindedir ve gazel tarzında kafiyelenmiştir. Asıl eser ise (yukarıda verdiğimiz hadislerin geçtiği kıtalarda olduğu gibi) dörtlükler hâlidir. Her dörtlük mânilerde olduğu gibi "a a x a" şeklinde kafiyelenmiştir. *Atebetü'l-Hakâyık*, dörtlükler olarak ve mânilerin kafiyeye düzeninde yazılmasına karşılık, *Kutadgu Bilig* beyitler hâlinde ve mesnevî tarzında yazılmıştır. *Atebetü'l-Hakâyık* ile *Kutadgu Bilig* arasındaki en önemli fark budur. Ancak *Kutadgu Bilig*'de aralarda zikredilen dörtlüklerin hem vezince, hem de kafiyeye düzeni bakımından *Atebetü'l-Hakâyık* ile aynıyet göstermesi dikkat çekici bir durumdur. (Aynı asırların ve çevrenin eseri olduğunu tahmin ettiğimiz) *Divanü Lügati't-Türk*'deki dörtlükler ise, hem hece vezni ile yazıldıkları, hem de koşma tarzında kafiyelendirildikleri için farklılık göstermektedirler⁽²⁷⁾.

Sonuç olarak, yukarıda verdiğimiz hadisler ve manzum tercümeleri göz önüne alındığında; Edib Ahmed'in *Atebetü'l-Hakâyık* isimli eserinin, **Türk İslâm edebiyatının manzum ilk hadis tercümesi** olduğunu söylemek mümkündür. Eserdeki manzum hadis tercümelerinin sayısı, tahminen 40'ı bulmaktadır. Bu yönüyle eser, edebiyatımızda, kendisinden daha sonraki yıllarda ortaya çıkmış olan manzum kırk hadis tercümelerinin de bir öncüsü durumundadır.

KAYNAKLAR

- Akkuş, Mehmet (Neşreden), Eyyübî, Menakıb-ı Sultan Süleyman (Risâleî Padişâh-nâme) Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1991, 2.
- Aksoy, Hasan, Gelibolulu Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri, İstanbul 1991.
- Ali Şir Nevâî, "Erbaîn Hadis Tercümleri" neş. Necib Asım, Millî Tettebbûlar Mecmuası, İstanbul 1331, IV, 149-155.
- Câmî, "Hadis-i Erbaîn Tercümesi", neş. Necib Asım, Millî Tettebbûlar Mecmuası, İstanbul 1331, II, 143-149.

(26) H. İbrahim Şener, "Yesevî Hikmetlerinin kaynağı Olarak Âyetler Üzerine Bir Değerlendirme" *Ahmed-i Yesevî Hayatı Eserleri Teşirleri*, Hazırlayan Mehmet Şeker-Necdet Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1996, 353-374; *Yesevîlik Bilgisi*, Hazırlayan Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 2000 ; 199-210.

* *Şehnâme*, *Firdevsî* (329/940 - 411/1020?)'nin yazdığı İran millî destanıdır bk., Mehmet Kanar, "Firdevsî" T.D.V.İ.A. İstanbul 1996, XIII, 125-127; Eyyübî, *Menakıb-ı Sultan Süleyman* (Risâleî Padişâh-nâme) neşreden Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1991, 2.

(27) A. Bican Ercilasun, "Başlangıcından Onüçüncü Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri" *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, I, 158-159.

- Edib Ahmed b. Mahmud Yukneki, *Atebetü'l-Hakayık*, neş. Reşit Rahmeti Arat, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1992.
- -----, *Hibetü'l-Hakayık*, Birinci ve İkinci Kısım (metin) Şarihi ve Nâkili: Necip Asım, Matbaa-i mire, İstanbul 1334.
- Ercilasun, A. Bican, "Başlangıcından Onüçüncü Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri" *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, I, 158-159.
- Eyyübî, *Menakıb-ı Sultan Süleyman* (Risâleî Padişâh-nâme) neşreden Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1991
- Gülensoy, Tuncer, "Atebetü'l-Hakâyık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 50-51.
- Kanar, Mehmet, "Firdevsî" *T.D.V.İ.A.* İstanbul 1996, XIII, 125-127.
- Karahan, Abdülkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Yay. İstanbul 1954.
- Şener, H. İbrahim, "Yesevî Hikmetlerinin kaynağı Olarak Âyetler Üzerine Bir Değerlendirme" *Ahmed-i Yesevî Hayatı Eserleri Tesirleri*, Hazırlayan Mehmet Şeker-Necdet Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1996, 353-374; *Yesevilik Bilgisi*, Hazırlayan Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 2000 ; 199-210.
- Tenişev, Etem Rahimoğlu, "Ahmed Yesevî ve Ahmed Yukneki'nin Eserlerinin Dili Üzerine", *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, (26-27 Eylül 1991) Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, 99-102.
- Yazıcı, Nesimi, Hoca Ahmed Yesevî Döneminde Türk-İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi", *Diyanet*, sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 1993, 3- 16.